

Dertig idealistische jaren op De Vaan (2)

Toen de omstandigheden moeilijk werden, kwam en de zwakke zijden van de modelstal aan het licht

Adrianus Stehouwer
(1885-1962)

Twee Friese preferente stieren hadden de basis gelegd voor een koppel Vaankoeien, dat zich kon meten met de nationale top. De directiewisseling kwam op een moment waarop ook bloedvoering van de koeien en opzet van de melkinrichting ter discussie kwam.

Terwijl directeur Janus Stehouwer door de verkoop van jong fokmateriaal naar het buitenland – de oude Zijlster Ceres ging als negenjarige trouwens ook nog naar Mexico – flink geld binnenbracht, kwam de mogelijkheid in zicht in Bergschenhoek aan de Grindweg een nieuwe boerderij in exploitatie te nemen. Ten zuiden van Rotterdam werd nu nog één bedrijf met zo'n 35 hectare weiland benut. De rest van de graslanden was door de gemeente voor woningbouw geannexeerd. Het had – zeker ook met het oog op de export en het vele bezoek – bepaald z'n voordeel dat vrijwel alle vee nu dichtbijeen graasde. Want Stehouwer was afgestapt van het idee om de koeien ook in de zomer aangeboden op stal te houden. Om de uitbreiding in Bergschenhoek te

bekostigen had de NV het aandelenkapitaal intussen uitgebreid tot 300.000 gulden.

Tjaltje 2 nationaal kampioene

In september 1923 werd ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van koningin Wilhelmina in Den Haag weer een nationale tentoonstelling gehouden. 'De Vaan' beleefde er glorie dagen. Geen van de inzenders kwam met een groter aantal inzendingen: achttien, vrijwel allemaal dochters van Napoleon 2 en Zijlster Ceres. In de rubriek van bedrijfscollecties van de zware grond trad 'De Vaan' aan in een ijzersterke afdeling, waar de destijds niet te kloppen Anna's van Piet Jonges uit de Beemster inderdaad de 1a-prijs naar zich toetrokken. Maar dan kwamen de negen adellijke en melkrijke

koeien van 'De Vaan' op 1b, nog vóór de inzending van de gebroeders Arie en Kees Ruyter uit Oosterblokker. De inzending van Cor Stapel uit Hoogkarspel belandde als eerste in de tweede prijzen. In de groep van 'De Vaan' stonden meerdere koeien die in hun rubriek hoog waren geëindigd. In haar rubriek won Napoleondochter Aantje de eerste positie. Hetzelfde gold voor Zijlster Ceresdochter Tjaltje 2, die als vierjarige en na vele eerste prijzen in Rotterdam in de Haagse kampioensring de beroemde Blok 20 van Cor Koster wist te verslaan. Tjaltje 2 was een werkelijke topper, die in het NRS werd ingeschreven met 91,1 punten.

Het succes van Den Haag '23 betekende voor Janus Stehouwer een geweldige voldoening: de door hem geïnitieerde 'Friese kolonie in Zuid-Holland' had een belangrijke zege behaald op de traditionele fokkerijrichting in de provincie, die nog altijd de zwaarbespiede en vroegrijpe nazaten van Dirk 4 (uit Hoornaar) tot ideaal verhieft. Vooral op de Zuid-Hollandse eilanden kregen zijn inzichten bijval en sommigen van zijn vrienden boekten ook mooie resultaten. Zo fokte J.C. Barendrecht in Charlois – een familielid van de Vaandragers – uit een aangekochte Friese koe door toedoen van Napoleon 2 de zoon Cesar, die door Ste-

Aandeel van NV 'De Vaan'

houwer werd aangekocht. Hij moest bij zijn halfzussen op 'De Vaan' weliswaar opboksen tegen Zijlster Ceres, maar op grond van een twintigtal dochters werd hij wel preferent verklaard en anders dan zijn beroemde tegenhanger wist hij ook goede zoons te geven. De meest getalenteerde onder hen was ongetwijfeld Cesar Vaan 6, die werd geboren uit de Friese moeder Koojsje: een puike productiekoe met sensationele vetpercentages (4,20) in haar vele melk, die 17 jaar oud werd. Ceres Vaan 6 won op de nationale van 1923 een 1b-prijs en werd daar aangekocht door het NRS om

dienst te doen op Voorne en Putten, waar hij op grond van zijn dochters preferent werd verklaard. Een tweede zoon van Cesar was Cesar Vaan 24, weer uit een fraaie Friese aankoop: de melkrijke Jeannette. Hij werd de volgende fokstier op 'De Vaan' en zijn dochters hadden de basis moeten vormen van de bedrijfscollectie die in 1928 in Den Haag de 1b-prijs won, nu achter de zegevierende groep van de gebroeders Ruyter uit Oosterblokker. Maar de oude garde moest zorgen voor het succes, de oud-kampioene Tjaltje was nog van de partij. De jonge dochtergroep van Ceres Vaan 24 – intussen zelf verkocht aan de fokvereniging in Wouw – moest het met een tweede prijs doen. Het werd enigszins pijnlijk duidelijk dat al die op de Friese Ceres ingeteelde dieren tekortschoten in beenkracht.

Ziener met één oog

De bekende schoolmeester en landbouwjournalist Engelbert van Muilwijk was jarenlang een grote vriend van Janus Stehouwer en hij bewonderde diens beleid. Maar ook hij zag het succes min of meer wegglijden. Naderhand tekende hij het tijdsbeeld. De crisis kondigde zich aan en bovendien: 'De Vaan ging langzaam ten onder aan zijn eigen voorbeeld. De melkwinning werd overal hygiënischer. Er moest geld bij! Ook de grote com-

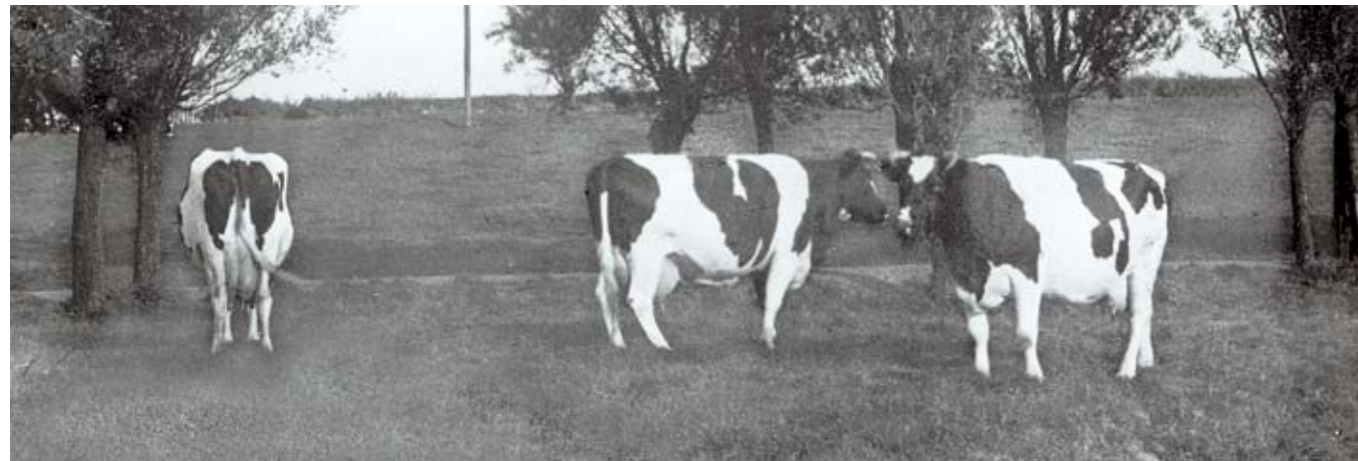
plexen bouwland brachten geen baten meer. Toen is Stehouwer naar Dubbeldam vertrokken.'

Eerst huurde hij in 1929 flinke percelen akkerbouwgrond op het Eiland van Dordrecht, een jaar later werd hij boer op de hoeve 'Overkerk' bij Dubbeldam. Hij fokte er (weer uit Friese dieren) in korte tijd beste koeien, die op de keuringen in Dordrecht steevast tot de top behoorden. 'Geweldige melkkoeien met machtige uiers', aldus Van Muilwijk in 1955, toen het Stehouwer eindelijk lukte de prijs voor de beste bedrijfsgroep te winnen vóór Cor Roest uit Heenvliet, omdat een paar van diens befaamde Dina's niet helemaal in topconditie verschenen.

Intussen was Stehouwer landelijk nog veel bekender geworden als handelaar en fokker van warmbloedpaarden. Zijn zoon Jos was een begenadigd paardenman, die ook bestuurlijk in landelijk verband meetelde. Met paarden als Zampa en Beiaard beheerste hij jarenlang de Nederlandse concoursen. Intussen had Janus Stehouwer in de melkstal weer een man gevonden die uitblonk in zijn vak: Jan de Lange.

Veel vrienden had hij niet in zijn latere dagen. Hij bleef een autoritaire man, die alles beter wist dan een ander. 'Met zijn ene oog zag hij meer dan ieder ander met twee', werd er in zijn omgeving ge-

Drie topkoeien van De Vaan. Links: Schuit 4, in 9 lactaties goed voor 78.065 kg melk in 3321 dagen, in het midden: Tjaltje 2, de nationaal kampioene van 1923, rechts: Jeannette, melkrijke moeder van Cesar Vaan 24

De 1b-collectie van De Vaan op de nationale tentoonstelling Den Haag 1923, vierde van links: kampioene Tjaltje 2

De boerderij aan de Grindweg in Bergschenhoek

zegd. Hij overleed vlak voor de kerstdagen van 1962 op de prachtige boerderij, die intussen ook al is afgebroken.

Vers bloed

Op de eerste februari 1929 verscheen op 'De Vaan' de nieuwe directeur. Uit de Zuidpolder bij Dordrecht kwam Willem Leendert Labrijn en van de hoeve 'Crabbehof' kwamen ook zijn ouders mee; ze kwamen wonen naast de boerderij aan de Grindweg in Bergschenhoek. Met het afscheid van Stehouwer verbleekte de glans van het beroemde bedrijf. Bovendien – we citeren Van Muilwijk – 'telkens vee koopen en vechten tegen t.b.c. en andere ziekten gaan niet samen! En toen heeft men 't roer radicaal gewend'. Officieel heette het dat het besmettingsgevaar te groot was om deel te nemen aan fokveedagen en nationale shows, in

werkelijkheid boette de grote melkveestapel in aan kwaliteit. Labrijn begreep dat er behoefte was aan nieuw bloed en het ontging hem niet dat in Friesland de bloedlijn van Athleet die van de oude Ceres op achterstand zette.

Zijn eerste aankoop betrof Piet Athleet, een directe zoon van stamvader Athleet uit een kleindochter van Roland 2, gefokt in stal Michiel Jan de Boer in Hartwerd. De volgende was Adelbert 44 uit stal Dirk Hoites Schaap in Deersum, een zoon van de preferente Lindberg uit een dochter van Leeuwarder Marius en als derde fokstier schakelde Labrijn de eingenefokte Anna's Bertus 3 in, geboren uit de toen al niet meer populaire Bertuslijn met Athleet en Roland 2 meerdere malen in de stamtafel.

Engelbert van Muilwijk bewandelde met zijn vriend Labrijn meerdere malen de

weilanden, waar hij vooral onder de indruk kwam van de kwaliteit van de Adelbertdochters, die ook in de Zuid-Hollandse rapportages hoog werden ingeschat. Al kon hij soms een tikje overdrijven, we mogen toch wel waarde hechten aan het oordeel van de oude schoolmeester-schrijver: 'De Vaan heeft en fokt een krachtig gebouwd, solied gebeend, voldoende ruim beest met sterke bovenlijn en diep lijf en beste melkteekens.'

Genadeslag van de natuur

Het einde van 'De Vaan' kwam niet onverwacht. Dokters en vermogende particulieren waren in de crisisjaren niet meer genegen de financiële gaten te vullen die vielen bij 'De Vaan.' De medici van het Sophia Kinderziekenhuis bleven overigens enthousiast: de kindersterfte was van 9,5 procent in 1910 gedaald

Ontvangst van een hoge delegatie uit het Midden-Oosten. Helemaal links: Stehouwer

naar 3 procent twintig jaar later. Maar er waren alternatieven gekomen, sinds 1901 had Nutricia volgens de Backhausmethode zuigelingenvoeding geproduceerd. Moderne pasteurisatiemethoden waren bij de zuivel standaard geworden, waardoor het aantal klanten voor rauwe koemelk (die nog een meerprijs wilden betalen) sterk was gedaald. De Rotterdamse ondernemers haakten af omdat ze andere zaken aan hun hoofd hadden: de crisis had hen van een belangrijk deel van hun kapitaal beroofd en ze achtten filantropie verleden tijd. Bovendien sloeg het noodlot toe. Van Muilwijk: 'En dan... nam de Natuur wraak op de wetenschap? Had de laatste niet den strijd gewonnen van den t.b.c.-bacil en andere microscopische belagers van 's mensen gezondheid? Maar 't onvindbare mond- en klauwzeervirus bleef in reserve om de Natuur te wreken. In 1937 en 1938 wist dit "de Vaan" den genadeslag toe te brengen: voor méér dan 20 mille heeft 't mond- en klauwzeer 't bedrijf geschaad – dat was 't laatste!'

De vaan in top

Het boelgoed op 27 september 1939 trok ondanks al die tegenslagen van de voorgaande jaren veel belangstelling. 'De Vaan' vertegenwoordigde een respectabel fokkerijverleden – de insiders kenden de achtergronden van de vaak middelmatige koeien met inderdaad nauwelijks aansprekende recente productiecijfers. De prijzen bewogen zich globaal tussen de 250 en 300 gulden voor de ruim honderd melke koeien. Sommige

'vertrouwde' dieren gingen naar Willem Labrijn en Janus Stehouwer, ook Arie Vaandrager uit Zuidland kocht een koe. Cor Stapel – de oude tegenstrever uit Hoogkarspel – legde beslag op twee dieren, en Kees Dekker uit Vierpolders kocht de pink Amalia Vaan 40 (met Bertus als voorvader) die aan de basis zou komen te staan van zijn bedrijf met bijzondere bloedgroepen. En dan waren er nog twee opmerkelijke aankopen. Luit Dubbeldam kocht een koe voor zijn schoonvader Hendrik de Jonge, de eigenaar van de modelstal op het Katerveer bij Zwolle. De koe Amalia Vaan 24 ging naar hofstede Oud Bussem: in beide gevallen wist men de veterinaire status van 'De Vaan' op waarde te schatten. De boerderij aan de Grindweg werd verkocht aan een meubelbedrijf dat zich ook tooide met de beroemde naam 'De

Vaan' – de befaamde melkinrichting verdween. 'Met eere', schreef Engelbert van Muilwijk, 'zij heeft de menschheid gediend; tegenslagen, tijdsomstandigheden en veranderende toestanden op melkhygiënisch gebied noopten tot liquidatie. Maar tot 't allerlaatste oogenblik mag "De Vaan" de vaan in top voeren! Zij capituleert met slaande trom en met volle krijgsmanseer!' Nog een aardig detail ten slotte. In de Tweede Wereldoorlog was men in het Sophia Kinderziekenhuis in Rotterdam weer aangewezen op gulle helpers om in de voeding van zuigelingen te voldoen. 'De Vaan' was er niet meer. Maar – zo schrijft Mart van Lieburg in zijn gedenkboek – toen was er 'een wagen met modelmelk, zoo maar uit Oud Bussem.'

Reimer Strikwerda

Ceres Vaan 6, eingenefokte preferente stier

Eva (vader Napoleon 2), hoog bekroond in Rotterdam in 1922 en 1923

In 1924 werd de Vaanstier Nico op het naastgelegen Rotterdamse vliegveld afgeleverd

